

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

8 października 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 8 października 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank w W. Oddział w Polsce
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 21 września 2022 r., VI ACa 818/20,
w sprawie z powództwa K. M. i A. K.
przeciwko Bank w W. Oddział w Polsce
o zapłatę,

oddala skargę kasacyjną.

Władysław Pawlak

Grzegorz Misiurek

Dariusz Zawistowski

[PG]

UZASADNIENIE

Powodowie K. M. i A. K. w pozwie wniesionym w dniu 20 czerwca 2018 r. (k. 59) przeciwko pozwanemu Bank (S.A.) w W. Oddział w Polsce domagali się

zasądzenia kwoty 104 493, 44 zł z ustawowymi odsetkami (z tytułu nadpłaty rat kapitałowo-kredytowych w związku ze stosowaniem przez kredytodawcę abuzywnych postanowień umownych), ewentualnie o zasądzenia kwoty 133 857,57 zł oraz kwoty 25 974,32 CHF wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu (jako konsekwencja uznania umowy kredytu zawartej 16 lipca 2008 r, a sporządzonej 10 lipca 2008 r., za nieważną).

Wyrokiem częściowym z 10 lipca 2020 r. Sąd Okręgowy w Warszawie: I. oddalił powództwo o zapłatę kwoty 104 493,44 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie; II. zasądził od pozwanego na rzecz powodów łącznie kwotę 25 974,32 CHF z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 24 lipca 2018 r. do dnia zapłaty; III. oddalił powództwo o zasądzenie ustawowych odsetek za opóźnienie od kwoty 20 czerwca do 23 lipca 2018 r. (k. 373).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że w dniu 16 lipca 2008 r. powodowie zawarli z poprzednikiem prawnym pozwanego (E. Oddział w Polsce) umowę o kredyt hipoteczny w kwocie 400 000 zł (przy czym jako walutę kredytu wskazano CHF) - oprocentowanego według zmiennej stopy procentowej, na którą składały się zmienna stawka referencyjna LIBOR 3M (CHF) i stała marża banku - ze spłatą w 480 miesięcznych ratach, na zakup lokalu mieszkalnego na rynku wtórnym. Integralną częścią umowy był Regulamin kredytu hipotecznego udzielanego przez Bank1 (dalej: „regulamin”). Według postanowień regulaminu w przypadku kredytu indeksowanego do waluty obcej wypłata kredytu następowała w złotych według kursu nie niższego niż kurs kupna, zgodnie z tabelą obowiązującą w momencie wypłaty środków z kredytu, a saldo zadłużenia z tytułu kredytu wyrażone było w walucie obcej i obliczane według kursu stosowanego przy uruchomieniu kredytu. Z kolei raty kredytu wyrażone były w walucie obcej i w dniu wymagalności były pobierane z rachunku bankowego kredytobiorcy prowadzonego w złotych według kursu sprzedaży zgodnie z tabelą obowiązującą w banku-kredytodawcy na koniec dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty kredytowej. Składając wniosek o udzielenie kredytu powodowie złożyli oświadczenie, że zostali zapoznani przez pracownika banku-kredytodawcy z kwestią ryzyka kursowego i mając świadomość takiego ryzyka rezygnują z możliwości zaciągnięcia kredytu w złotych oraz dokonują wyboru kredytu indeksowanego do waluty obcej, a nadto są świadomi, iż ponoszą

ryzyko kursowe związane z wahaniami kursów tej waluty, które to ryzyko ma wpływ na wysokość zobowiązania względem banku-kredytodawcy oraz na wysokość rat kredytowych.

Kredyt został wypłacony powodowi w kwocie 400 000 zł i do 28 lutego 2018 r. powodowie uiścili z tytułu rat kredytowych 134 267 zł oraz 25 974,32 CHF. Pismem z 13 marca 2018 r. (doręczonym 19 marca 2018 r.) powodowie wezwali pozwanego do zapłaty kwoty 104 360,32 zł, z tytułu nadpłaty rat kapitałowo-odsetkowych wskutek zastosowania przez kredytodawcę w umowie kredytowej niedozwolonych postanowień.

Sąd Okręgowy uznał, że zawarte w umowie kredytowej klauzule indeksacyjne są niedozwolone, gdyż pozwalały kredytodawcy na jednostronne kształtowanie wysokości przewidzianych w tej umowie świadczeń. Eliminacja z umowy przedmiotowych postanowień prowadzi do jej nieważności, czego implikacją jest konieczność dokonania zwrotu jako nienależnych świadczeń (w rozumieniu art. 405 k.c. i art. 410 § 1 i 2 k.c.) spełnionych w wykonaniu nieważnej umowy. W konsekwencji powództwo w zakresie roszczenia głównego, tj. o zapłatę kwoty 104 493,44 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, jako nadpłaty przekraczającej wysokość świadczeń, do których byliby powodowie zobowiązani, gdyby nie klauzule abuzywne, podlegało oddaleniu. Zasługiwało natomiast na uwzględnienie powództwo w zakresie roszczenia o zapłatę kwoty 25 974,32 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie za okres począwszy od dnia następnego po upływie 14 dni od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu.

W wyniku apelacji pozwanego, który zaskarżył wyrok Sądu pierwszej instancji w zakresie, w jakim zostało uwzględnione powództwo, Sąd Apelacyjny wyrokiem z 21 września 2022 r. zmienił częściowo ten wyrok w pkt II. w ten sposób, że oddalił powództwo odnośnie do roszczenia odsetkowego za okres od 24 lipca 2018 r. do 5 sierpnia 2022 r., a w pozostałej części środek odwoławczy pozwanego oddalił.

Sąd *ad quem* przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu *a quo* i podzielił ocenę prawną tego Sądu w zakresie oceny charakteru klauzul indeksacyjnych jako abuzywnych skutkujących uznaniem przedmiotowej umowy kredytowej za nieważną. Dodatkowo Sąd drugiej instancji uznał, że poprzednik prawny pozwanego nie

wypełnił należycie w stosunku do powodów jako konsumentów przedkontraktowych obowiązków informacyjnych odnośnie do ryzyk, które związane są z zawarciem tego rodzaju umowy kredytowej i ich wpływu na sytuację konsumenta. Z kolei podniesiony przez pozwanego w piśmie procesowym z 14 września 2022 r. zarzut zatrzymania Sąd Apelacyjny uznał za bezskuteczny, ponieważ brak było wskazania - zarówno w pismach zawierających procesowy, jak i materialno-prawny zarzut zatrzymania - świadczenia (i jego wysokości) przysługującego powodom, do których odnosił się ten zarzut.

Dokonana przez Sąd odwoławczy zmiana wyroku Sądu pierwszej instancji wynikała z przyjęcia, że roszczenie powodów o zwrot świadczenia nienależnego zaktualizowało się dopiero po złożeniu przez nich oświadczenia wyrażającego żądanie ochrony w oparciu o regulacje dotyczące ochrony konsumenckiej i akceptację skutków upadku (nieważności) spornej umowy kredytowej

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżył wyrok Sądu drugiej instancji w części, w jakiej została oddalona apelacja. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, a to: 1) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”) na skutek braku dostatecznego wyodrębnienia w łączącej strony umowie o kredyt hipoteczny indeksowany kursem waluty obcej klauzul ryzyka walutowego, dotyczących zastosowania mechanizmu indeksacji zobowiązania kredytowego kursem waluty obcej (klauzule ryzyka walutowego) obok klauzul spreadów walutowych, dotyczących wyłącznie odesłania do stosowanych przez kredytodawcę kursów walutowych (klauzule spreadowe); 2) art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie, że postanowienia umowy stron przewidujące indeksację kredytu kursem waluty obcej nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny; 3) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez uznanie, iż postanowienia umowne dotyczące indeksacji mają charakter klauzul niedozwolonych, tj. są sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają interesy konsumenta); 4) art. 69 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (dalej: „pr. bank.”) oraz art. 65 k.c. i art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 na skutek braku przyjęcia, że dopuszczalnym

jest odwołanie się przy wykładni umowy stron do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 69 ust. 3 pr. bank., bądź wykładni oświadczeń woli stron w myśl art. 65 k.c., bądź też normy dyspozytywnej w postaci art. 358 § 2 k.c. w miejsce uznanego za niedozwolone postanowienia umownego klauzul spreadów walutowych; 5) art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz w zw. z motywem dwudziestym pierwszym dyrektywy 93/13 na skutek przyjęcia, że wobec stwierdzenia niedozwolonego (nieuczciwego) charakteru całego mechanizmu indeksacji zastosowanego w umowie dochodzi do wyeliminowania z umowy postanowień indeksacyjnych dotyczących zasad wypłaty oraz spłaty kredytu, a w konsekwencji do upadku umowy; 6) art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia spornej umowy kredytowej oraz art. 58 § 3 k.c. przez przyjęcie, że konstrukcja umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej powinna być uznana za sprzeczną z naturą stosunku obligacyjnego, na skutek zawarcia w spornej umowie kredytowej klauzul pozwalających kredytodawcy na dowolną zmianę wysokości świadczenia powodów; 7) art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez uznanie, iż oferując powodom jako konsumentom kredyt indeksowany do CHF, pozwany nie przedstawił im rzetelnych informacji, które mogłyby pozwolić im na rozeznanie się co do skutków takiego rozwiązania dla ich przyszłych obciążeń, ograniczając się jedynie do ogólnikowych pouczeń o możliwości wzrostu kursu, co nie pozwoliło im jako konsumentom na podjęcie świadomej decyzji, a tym samym, samo wprowadzenie do umowy ryzyka walutowego stanowi niedozwolone postanowienie umowne, skutkujące upadkiem umowy; 8) art. 496 k.c. i art. 497 k.c. na skutek uznania, że pozwany nie zgłosił skutecznie zarzutu zatrzymania, gdyż nie wskazał świadczenia przysługującego powodom, do którego ten zarzut się odnosi, mimo że pozwany wyraźnie wskazał, iż chodzi o roszczenie dochodzone przez powodów w niniejszym postępowaniu, a także brak jest wymogu takiego sprecyzowania dla uwzględnienia zarzutu zatrzymania; 9) art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c., art. 455 k.c. i art. 481 § 1 k.c. przez niezasadne przyznanie powodom odsetek za opóźnienie od zasądanego świadczenia pieniężnego, podczas gdy w sytuacji skutecznego podniesienia zarzutu zatrzymania odsetki za opóźnienie nie są należne. We wnioskach kasacyjnych

pozwany domaga się uchylenia wyroku Sądu odwoławczego w zaskarżonej części, jak również uchylenie wyroku częściowego Sądu pierwszej instancji (w części zaskarżonej apelacją) i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa także w zaskarżonej części, ewentualnie uchylenie wyroków Sądów obu instancji w powyższym zakresie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części z przekazaniem sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

W piśmie z 7 listopada 2022 r. pozwany złożył powodowi oświadczenie materialno-prawne o potrąceniu wierzytelności z tytułu zwrotu wypłaconego kapitału kredytu z wierzytelnością powodów objętą zaskarżonym wyrokiem (k. 719; w toku postępowania kasacyjnego strony potwierdziły powyższą okoliczność w pismach procesowych z k. 717-718, 721).

W dniu 29 grudnia 2023 r. Sąd Okręgowy wydał wyrok końcowy, w którym rozstrzygnął o żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytowej oraz o pozostałym roszczeniu pieniężnym, a także o kosztach procesu (k. 708). Z akt sprawy nie wynika, że wyrok ten jest prawomocny.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz. 2), wyjaśnił że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (zob. też uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść (zob. też wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA oraz powołane w uzasadnieniu judykaty).

Sporna umowa kredytu została zawarta przed zmianą pr. bank., dokonaną ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. (Dz. U. Nr 165, poz. 984), którą wprowadzono uregulowania, iż umowa o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej

niż waluta polska, powinna zawierać szczegółowe zasady określenia sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo - odsetkowych oraz zasady przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu (art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank.) oraz, że w przypadku takich umów kredytu, kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w tej walucie (art. 69 ust. 3 pr. bank.).

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej

ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W tej ostatniej kwestii w powołanym już wyroku z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił się od oceny, czy będące częścią klauzuli indeksacyjnej postanowienie przewidujące spłatę rat w walucie krajowej, których wysokość była obliczana na podstawie kursu sprzedaży CHF stosownego przez kredytujący bank, określa główny przedmiot umowy, pozostawiając tę ocenę sądom krajowym. Jednak w późniejszym orzecznictwie Trybunał precyzował swoje stanowisko w tej materii, w ten sposób że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenie w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki z 26 lutego 2015 r., C - 143/13 i z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone

w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków; - nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; - stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Możliwość zastąpienia niedozwolonego postanowienia umownego, w tym typowych klauzul kursowych (odsyłających do tabel bankowych) wchodzi w rachubę tylko, gdy, po pierwsze, po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, przy czym wola stron umowy nie ma znaczenia; po drugie, całkowity upadek umowy naraża konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta oraz zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola w tym przedmiocie konsumenta; i po trzecie, istnieje przepis dyspozytywny albo przepis mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, który mógłby zastąpić

wyłącznie niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy z korzyścią dla konsumenta. W sytuacji, gdy powyższe przesłanki są spełnione klauzula abuzywna zostaje zastąpiona i umowa zostaje utrzymana w mocy. Natomiast, gdy przesłanki zastąpienia nie są spełnione, umowa jest w całości nieskuteczna, chyba że konsument wyrazi zgodę na niedozwolone postanowienie, przywracając mu jednostronnie skuteczność (zob. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 26 marca 2017 r., C - 70/17, C- 179/17, Abanca Corporation Bancaria SA, v. Albertowi Garcii Santosowi i Bankia SA, v. Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i in., z 3 października 2019 r., C - 260/18 Justyna Dziubak, Kamil Dziubak v. Raiffeisen Bank International AG i z 18 listopada 2021 r., C - 212/20; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień.

Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. Z przepisu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek. Jednak w wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności

nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

Trzeba też zwrócić uwagę, że w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego na gruncie kredytów indeksowanych do waluty obcej wskazuje się, że unieważnienie klauzul przeliczeniowych doprowadziłoby nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również pośrednio do zniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją przedmiotowego kredytu w walucie obcej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C-260/18, K. Dziubak, J. Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne kontestujące abuzywność klauzul indeksacyjnych i ich wpływ na dalszy byt prawny spornej umowy kredytowej

2. Kwestie związane z klauzulami przeliczeniowymi w kredytach indeksowanych do waluty obcej nie wyczerpują całości problematyki wadliwości tego rodzaju umów. Istotniejsze znaczenie mają klauzule ryzyka walutowego. Kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty

wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslernè Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klauzule

kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj., negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego) (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W powołanym już wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowy kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę,

mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

Ochrona konsumenta może zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C - 260/18, motyw 51).

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających

zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

W stanie faktycznym sprawy kredytodawca nie wykazał prawidłowości wypełnienia w stosunku do powodów jako konsumentów przedkontraktowych

obowiązków informacyjnych w przedstawionym wyżej rozumieniu, m.in. w zakresie ryzyka walutowego związanego z zaciągnięciem kredytu indeksowanego do waluty obcej.

3. Zarzut zatrzymania jest sposobem obrony przed roszczeniem strony przeciwnej i przysługuje uprawnionemu w celu zabezpieczenia jego wierzytelności i polega na zatrzymaniu rzeczy (por. art. 461 k.c.), bądź świadczenia wzajemnego (art. 497 w zw. z art. 496 k.c.). Prawo zatrzymania ma charakter zarzutu odraczającego (*exceptiones dilatoriae*) i jest sprzężone z zabezpieczonym roszczeniem (*accessorium sequitur principale*). Istotą prawa zatrzymania nie jest więc zaspokojenie się przez zatrzymującego z zatrzymanego świadczenia, lecz jedynie wywieranie presji na przeciwną stronę, aby wykonała swoje zobowiązanie lub wykonanie to odpowiednio zabezpieczyła. Dlatego prawo to ustępuje innym zabezpieczeniom i ustaje z chwilą dania przez stronę przeciwną innego zabezpieczenia.

W związku z podniesieniem przez pozwanego zarzutu potrącenia (oświadczenie z 7 listopada 2022 r.), w dodatku jeszcze przed wniesieniem skargi kasacyjnej, należy uznać zarzut kasacyjny oparty na naruszeniu art. 497 k.c. w zw. z art. 496 k.c. za bezprzedmiotowy. W swych konsekwencjach prawnych zarzut potrącenia wyprzedza zarzut zatrzymania, zaś z uwagi na uznanie za bezzasadne zarzutów pozwanego kontestujących rozstrzygnięcie Sądu odwoławczego w zakresie klauzul przeliczeniowych i klauzul ryzyka walutowego, pozwany utracił interes prawny w podtrzymywaniu powyższego zarzutu kasacyjnego.

Niezależnie od tego odnotować trzeba, że w postanowieniu z dnia 8 maja 2024 r., C - 424/22, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne

wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez tego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy.

4. Rozstrzygnięcie Sądu odwoławczego w odniesieniu do roszczenia odsetkowego nie narusza wskazanych w podstawach skargi kasacyjnej przepisów prawa materialnego. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej już wyjaśnił, że w razie stwierdzenia nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, konsument jest uprawniony do domagania się od przedsiębiorcy zwrotu świadczeń spełnionych przez konsumenta w wykonaniu tej umowy oraz odsetek za opóźnienie od momentu upływu terminu nałożonego na danego przedsiębiorcę do wykonania tego zobowiązania, po tym jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu tego świadczenia (zob. wyrok z 14 grudnia 2023 r., C – 28/22). Powstanie stanu wymagalności roszczenia o zwrot świadczenia spełnionego w wykonaniu nieważnej umowy oraz stanu opóźnienia w realizacji tego roszczenia przez zobowiązanego, nie jest uzależnione od stanowiska konsumenta co do braku jego zgody na dalsze obowiązywanie umowy zawierającej klauzulę abuzywną (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 7 grudnia 2023 r., C - 140/22).

Nadmienić też należy, iż w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej również i przedsiębiorcy – w przypadku nieważności umowy kredytowej – przysługuje roszczenie o zwrot kapitału wypłaconego konsumentowi w wykonaniu tej umowy, z odsetkami za opóźnienie od dnia wezwania konsumenta do zapłaty (zob. wyrok z 15 czerwca 2023 r., C – 520/21 oraz postanowienie z 11 grudnia 2023 r., C – 756/22).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Ze względu na charakter i zakres rozstrzygnięcia Sądu odwoławczego nie mogło nastąpić rozliczenia kosztów postępowania kasacyjnego. Mianowicie Sąd drugiej instancji rozpoznał apelację od wyroku częściowego Sądu pierwszej instancji, którym rozstrzygnięto jedynie o części zgłoszonych jako ewentualne roszczeń pieniężnych.

Dlatego na obecnym etapie postępowania rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego o kosztach postępowania kasacyjnego byłoby przedwczesne.

Władysław Pawlak

Grzegorz Misiurek

Dariusz Zawistowski

[PG]

[r.g.]